



Joseph Beuys: *Table with accumulator* | Uit de serie *Die Multiples* (data onbekend)

Het juiste midden

Op weg naar het bos wandelde ik over een smal dijkje met aan weerszijden een sloot. Een andere wandelaar kwam mij tegemoet. Ik liep links, zij liep rechts. Vrijwel op het moment van passeren reed een auto met grote vaart tussen ons door. De vrouw aan de overkant schrok en zette een stap opzij en kukelde het riet in. Het was een rare gewaarwording om iemand zomaar te zien verdwijnen en ik rende naar de overkant, ging op mijn knieën zitten en stak haar mijn hand toe. Ze keek me aan met een blik van ‘Wat doe je nou?!’, schudde haar hoofd en zei: “Beter van niet”. Oh ja, natuurlijk, afstand houden. Dat was beter.

Maar waarom voelde het niet ‘goed’?

Zo’n tweeënhalfduizend jaar geleden dachten we – in elk geval in ons deel van de wereld – heel anders over het goede dan heden ten dage. Niet dat we toen andere *inhoudelijke* opvattingen hadden over wat goed was om te doen en wat niet, het begrip van het goede zélf was fundamenteel anders. Kort samengevat: volgens de oude Grieken was het goede niet te vinden in het *handelen* volgens een objectieve norm buiten ons, maar geworteld in een bepaalde *levenshouding* gericht op het goede.

Maar wat is dat goede dan precies, kunnen we ons afvragen. Volgens Aristoteles gaat dat over geluk. En dan niet het geluk van het hebben van van alles (status, rijkdom, gezondheid, etc.) maar het geluk dat je kunt ervaren in het tot je bestemming komen, in het worden wie je bent of zoals je als mens bent bedoeld. Goed is in die manier van kijken dus niet het tegenovergestelde van fout, maar een aanduiding voor iets dat ‘klopt’. Het is zoals Gods blik op zijn schepping van de aarde toen ‘Hij zag dat het goed was’. De schepping was *gelukt*.

Volgens Aristoteles beschikt elk mens van nature over de gerichtheid op het goede. Net zoals de bomen van nature in de goede richting groeien, en het pasgeboren dier als vanzelf zijn beweging vindt, zo is de mens (die ook natuur is!) in aanleg gericht op het geluk dat zijn hoogste goed is. Die innerlijke *drive*, zouden we tegenwoordig zeggen, stelt hem in staat om zichzelf zo te vormen dat hij in elke situatie evenwichtig kan handelen. Dat begint heel in het klein, bijvoorbeeld met de kardinale deugd van de matigheid (*temperantia*) met betrekking tot eten, of drinken of werken. Iedereen kent wel de verleiding van te veel daarvan (gulzigheid) en de corrigerende reactie daarop van radicaal stoppen (afzien). In het midden daarvan ligt het vermogen goed te kunnen genieten van

bijvoorbeeld één glas wijn. Dit is wat Aristoteles in zijn deugdethiek de middenpositie noemt. Je niet heen en weer te laten slingeren door de uitersten van exces of tekort. Niet een regel te laten bepalen wat goed is, maar je houding ten opzichte van regelsⁱ.

De moderniteit – als een aanduiding van een tijdperk waarin de mens zich meer tegenover de natuur opstelt, om die te kunnen beheersen – breekt met deze opvatting van het goede als een levenshouding. De opkomst van de wetenschap die zoekt naar algemene geldigheden maakt dat we ook het goede proberen te objectiveren. En zo ontstaat een (plichts)ethiek die probeert algemeen geldige normen voor ons handelen te vinden. En dat ontslaat ons min of meer van de eigen zoektocht naar het goede. En we kunnen ons voorstellen dat naarmate de vakspecialisatie toeneemt het aantal verschillende normen ook toeneemt: want wat goed is voor onze gezondheid, of goed voor onze economie, of goed voor de natuur of goed voor ons geluk, loopt nogal eens uiteen en concurreert makkelijk met elkaar. En dit is denk ik ook een deel van de verwarring die we in de wereld van nu meemaken. In ieder geval was dat onlangs mijn verwarring daar aan de slootkant. Iemand was gevallen en geschrokken en had moeite om op de kant te komen. Natuurlijk (!) wilde ik helpen, maar de Corona-norm zei me afstand te houden. En dat terwijl we ook zeggen dat we in deze tijd goed voor elkaar moeten zorgen. Het

goed(e) doen is dan een spannende aangelegenheid.

De kunstenaar Joseph Beuys heeft ooit eens goed uitgelegd wat de betekenis is van spanning. Elektriciteit bijvoorbeeld bestaat bij de gratie van de spanning tussen een minpool enerzijds en een pluspool anderzijds. Hef je een van de twee polen op, dan wordt de spanning verbroken en verdwijnt de energieⁱⁱ. Ik zocht het plaatje dat ik daarvan in mijn hoofd had als beeld bij het bovenstaande verhaal. Maar het bleek dat dat plaatje helemaal niet bestond. Beuys' werk was nauwelijks statisch en speelde zich voornamelijk af in *Aktionen* of *performances*. Soms bleven daar foto's van over, vaker waren het beelden in de hoofden van zijn publiek. Ik vind dat eigenlijk een prachtige illustratie van het goede volgens Aristoteles. Het goede als een activiteit die je telkens opnieuw moet opvoeren, in plaats van een resultaat in beton gegoten.

Toen ik na de schrik bij de sloot mijn weg vervolgde draalde ik een beetje. De andere wandelaar en ik hadden ons snel uit de voeten gemaakt van de plaats des onheils en dat voelde niet goed. Ik draaide me om om haar nog even na te kijken. Op hetzelfde moment deed zij dat ook. We zwaaiden naar elkaar en zwalkten toen allebei een beetje naar het midden van de weg.

Was het toch nog goed gekomen?

ⁱ Aristoteles: *Ethica Nicomachea*. Vertaald door Christine Pannier en Jean Verhaeghe, Historische Uitgeverij, Groningen, 1999

ⁱⁱ Zie bijvoorbeeld Volker Harlan: *In gesprek met Beuys*. Uitgeverij Vrij Geestesleven, Zeist, 1988